

gens styrke er, at den dokumenterer de mange kollektiver i al deres variation. Den er også opmuntrende at læse, fordi man kan skimte konturerne af virksomheder, hvor man tager begreber som alternativ produktion alvorligt. I hvilken anden bog om produktionsvirksomheder, ville man for eksempel kunne læse følgende passage, som er et bageri-kollektivs svar på, hvad der er virksomhedens største problemer:

"Hovedproblemet ligger ikke i selve virksomhedens drift men i at verden er ved at gå til i forurening. Der ønskes rådgivning omkring dispensationsmuligheder i forhold til myndighedernes krav om tvungen brug af tilsætningsstoffer blandt andet i melet."

Dette svar er ikke typisk. De fleste svarer, at de har store økonomiske problemer at slås med, men svaret viser, at der er virksomheder, der forsøger at realisere produktion på betingelser, som er anderledes end resten af samfundets.

Peter Gundelach

Mogens Pahuus, *Samfund og bevidsthed*, Herning: Systime, 1984, 118 s., 78,00 kr.

Bogen skal give en præsentation af bevidsthedssociologien, der hos Pahuus defineres bredt som den sociologi, der anskuer "betydningsfænomener" i deres samfundsmæssige sammenhæng og har "beskrivelsen af og forklaringen på de fremherskende bevidsthedsformer" som sigte (p. 7). Bogen falder i to dele. Den første beskæftiger sig med en række traditioner og "klassikere", den anden behandler nyere analyser af bevidsthedsformer i den nutidige kapitalisme, herunder tildels Pahuus' eget bud. I begge dele foretages der en ganske hensigtsmæssig opdeling i "hverdagsbevidsthed" og "politisk bevidsthed". Der er dog stort set ikke gjort noget ud af forholdet mellem de to, selv om det måske kunne være det mest interessante.

Emnet er faktisk for bredt til at kunne dækkes på 118 sider, og der er i og for sig ikke grund til at kritisere, at der er en mængde "huller" – blandt hvilke den empiriske adfærdssociologi er det mest gabende. Der ville ligge en vigtig opgave alene i at få skabt noget klarhed i den enorme mængde af teorier med tilknytning til humaniora. Det lykkes ikke ret godt.

Gennemgangen af de teoretiske traditioner er ikke så dårlig – dog savner man blandt andet en nærmere omtale af Gramsci. Der findes også rundt omkring i bogen inspirerende synspunkter. Men det største spørgsmål, der melder sig ved læsningen af bogen, er, hvorfor den er udsendt nu og ikke i midten af 1970erne. Litteraturlisten indeholder, bortset fra en enkelt artikel af Pahuus, ikke et eneste værk efter 1978, og både i sine udeladelser og i sin prioritering er bogen underligt uaktuel. Der er for eksempel en udførlig omtale af diskussionen om afledning af bevidsthedsformer og arbejderbevidsthed fra begyndelsen af 1970erne, som om den stadig var højaktuel. Der er en omtale af W.F. Haugs vareæstetikanalyse,

gens styrke er, at den dokumenterer de mange kollektiver i al deres variation. Den er også opmuntrende at læse, fordi man kan skimte konturerne af virksomheder, hvor man tager begreber som alternativ produktion alvorligt. I hvilken anden bog om produktionsvirksomheder, ville man for eksempel kunne læse følgende passage, som er et bageri-kollektivs svar på, hvad der er virksomhedens største problemer:

"Hovedproblemet ligger ikke i selve virksomhedens drift men i at verden er ved at gå til i forurening. Der ønskes rådgivning omkring dispensationsmuligheder i forhold til myndighedernes krav om tvungen brug af tilsætningsstoffer blandt andet i melet."

Dette svar er ikke typisk. De fleste svarer, at de har store økonomiske problemer at slås med, men svaret viser, at der er virksomheder, der forsøger at realisere produktion på betingelser, som er anderledes end resten af samfundets.

Peter Gundelach

Mogens Pahuus, *Samfund og bevidsthed*, Herning: Systime, 1984, 118 s., 78,00 kr.

Bogen skal give en præsentation af bevidsthedssociologien, der hos Pahuus defineres bredt som den sociologi, der anskuer "betydningsfænomener" i deres samfundsmæssige sammenhæng og har "beskrivelsen af og forklaringen på de fremherskende bevidsthedsformer" som sigte (p. 7). Bogen falder i to dele. Den første beskæftiger sig med en række traditioner og "klassikere", den anden behandler nyere analyser af bevidsthedsformer i den nutidige kapitalisme, herunder tildels Pahuus' eget bud. I begge dele foretages der en ganske hensigtsmæssig opdeling i "hverdagsbevidsthed" og "politisk bevidsthed". Der er dog stort set ikke gjort noget ud af forholdet mellem de to, selv om det måske kunne være det mest interessante.

Emnet er faktisk for bredt til at kunne dækkes på 118 sider, og der er i og for sig ikke grund til at kritisere, at der er en mængde "huller" – blandt hvilke den empiriske adfærdssociologi er det mest gabende. Der ville ligge en vigtig opgave alene i at få skabt noget klarhed i den enorme mængde af teorier med tilknytning til humaniora. Det lykkes ikke ret godt.

Gennemgangen af de teoretiske traditioner er ikke så dårlig – dog savner man blandt andet en nærmere omtale af Gramsci. Der findes også rundt omkring i bogen inspirerende synspunkter. Men det største spørgsmål, der melder sig ved læsningen af bogen, er, hvorfor den er udsendt nu og ikke i midten af 1970'erne. Litteraturlisten indeholder, bortset fra en enkelt artikel af Pahuus, ikke et eneste værk efter 1978, og både i sine udeladelser og i sin prioritering er bogen underligt uaktuel. Der er for eksempel en udførlig omtale af diskussionen om afledning af bevidsthedsformer og arbejderbevidsthed fra begyndelsen af 1970'erne, som om den stadig var højaktuel. Der er en omtale af W.F. Haugs vareæstetikanalyse,

men ikke noget om anvendelsen af den på humaniora herhjemme, og ikke noget om Haugs store ideologi-projekt, der påbegyndtes sidst i 1970erne. Der er også en lang diskussion af hverdagsbevidsthed med udgangspunkt i Kosik og Heller, men intet om for eksempel Birminghamskolens eller Høyrups analyser af klassekulturer/livsformer – der netop giver den nødvendige klassespecificering af den ellers ret meningsløse analyse af hverdagsbevidsthed. Debatter, der ellers har floreret på humaniora – socialisationsdiskussionen og den stadig aktuelle narcissismedebat – er ligeledes uomtalt. Ikke et ord om Laclau, Mouffe, osv., osv.

Kort fortalt mangler alt det centrale i det seneste ti-års diskussion. Det fremgår af forordet, at enkelte dele af bogen har været publiceret før, men øjensynligt er størstedelen af bogen skrevet omkring midten af 1970erne. Det burde der være gjort opmærksom på, så den intetanende læser ikke køber bogen i forventningen om derudfra at kunne orientere sig i dagens debat.

Jørgen Goul Andersen

"Privatisering", *Grus*, 5.årg. nr. 13, 1984, 96 s., 40,00 kr.

Udgangspunktet for dette temanummer af *Grus* er dels hvorvidt privatiseringen repræsenterer en bestemt politisk strategi fra borgerskabets side, og dels hvilke muligheder privatiseringen giver for en venstrefløjskritik af staten og den kapitalistiske økonomi. Målet er en bred modoffensiv over for borgerskabets privatisering, og til dette brug skal denne bog være med til at udvikle venstrefløjens selvstændige politiske perspektiv på privatiseringen og staten.

Boutrup og Rasmussen ("Er den danske stat til salg?") ser fænomenet privatisering som et led i en nyliberal økonomisk-politisk strategi, der formuleres i store internationale organisationer. Begrebet opfattes bredt – ikke kun som et forsøg på at udlægge offentlige opgaver til den private sektor – men primært som en ny måde at tænke og arbejde på i den offentlige sektor. Begrebet er dermed identisk med det firkloverregeringen kalder "modernisering". Artiklens fortjeneste er, at den fremdrager det perspektiv, at privatiseringen er et forsøg på at individualisere borgerne, samtidig med at staten opretholder de kollektive funktioner, der sikrer kapitalens akkumulationsmuligheder. Det handler således dybest set om at muliggøre (yderligere) sociale nedskæringer.

J. Andersen ("Privatisering og velfærdsstatens krise") understreger, at privatiseringsbestræbelserne er et udtryk for en ændring af de generelle politiske holdninger, perspektiver med mere omkring staten. Privatiseringsbestræbelserne bryder ikke fundamentalt med velfærdsstaten, men der er tale om en svækkelse af solidariteten og fællesskabet i samfundet. I en klasseanalyse argumenteres der overbevisende for, at den moderne udvikling har medført en social desorganisering af arbejderklassen, og at opfattelsen af privatiseringens "nødvendighed" har betydeligt fodfæste i alle sociale klasser.

Lind og Krogh Petersen ("Storbritannien: et lærestykke i privatisering?") finder erfaringerne fra Storbritannien relevante. Dels fordi den borgerlige danske re-